

HAGYOMÁNY

Én mindent a magyar nemzettől kaptam! Csete György Kossuth- Ybl- és Príma Primissima-díjas építésszel beszélget Zika Klára

Alkotásaival Debrecentől Ópusztaszerig és Köszegtől Orfűig, az ország legkülönbözőbb területein találkozhatunk. A magyar organikus építészet képviselője, aki hagyományaink és kultúránk megőrzésével akarta tanújelét adni magyar elkötelezettségének.

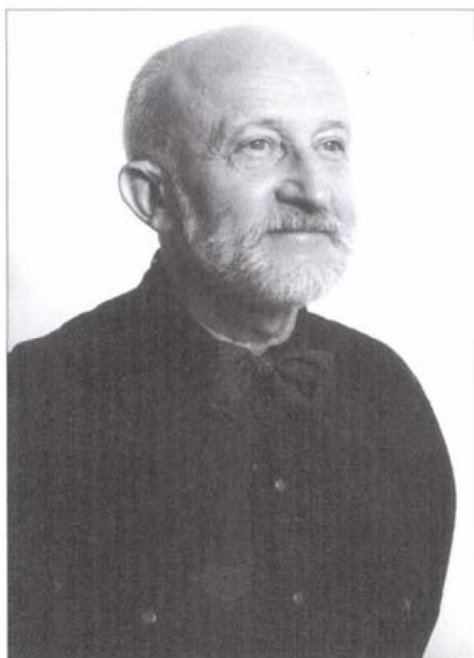
Személyes találkozásaink olyan érdekes helyszínekhez kötődnek, mint például az ópusztaszeri jurta építéséhez, vagy a Buenos Aires-i eserkész-bálhoz. Mindkettő az 1996/97-es évekhez és a MVSZ-hez kapcsolódik.

• *Számomra csodálatos emlék az 1996-os millenniumi ünnepség sorozat, hiszen az MVSZ szinte egyedül emlékezett méltó módon. Az akkori magyarok világtalálkozójára készült el a Csete György által épített utolsó jurta, a „Világ magyarságának hajléka”, amelyben Ausztráliától Dél-Amerikáig mutathattuk be a kinti magyarság életét*

Én is jó szívvel emlékezem erre a munkámra, amit az azóta elhunyt Dulánszky Jenő barátommal közösen hoztunk létre és az emberek jurta falunak neveztek el. A tiz jurta mellett felépítettük az „Erdők templomát” is, amit feleségem, Csete Ildikó zászlói és terítői díszítenek. Utolsónak készült el a Mamutfenyő ház, amelynek formája egy szokásos királyi koronára emlékeztet. Ebben a Sziklás-hegység kidőlt mamutfenyője törzsének egy óriási szelete van elhelyezve. Ópusztaszer egy kaliforniai magyarnak köszönheti ezt az őskori leletet. A köréje épült galériáról az évgyűrűi nagyon jól láthatók. Az évgyűrű közepére nagy királyunk, Attila születésének időpontját írták fel aranyozott számokkal. Az évgyűrűkön pedig olyan évszámok olvashatók, amelyek egy-egy nagy diadalunkat jelzik, mint például a Nándorfehérvári győzelem 1456-ban.

• *Az Alföld vonzása máig megmaradt, hiszen szívesen vonul vissza Mártélyra dolgozni, elmélkedni. Szülővárosában Szentesen már csak a temetői emlékezés maradt. Mesélte, hogy édesapja kemény ember, jó magyar volt, ennek minden következményével.*

A Vigadóban, egy közös családi kiállításon odajött hozzám édesapám barátja, Nyíri Géza és azt mondta: „Nagy magyar volt a te édesapád!” Meg is kapta érte a szegedi csillagbörtönt. 1946-ban Czeiger Zsiga vallató úgy megütötte egy boxerrel, hogy a bal fülére meg is süketült. Édesapám, dr.Csete Sándor jogi doktor volt, 1940 előtt harcolt az úgynevezett Rongyosgárdában. Utána nem is volt számára más élettér, mint a kubikosság, ahova engem is beszerzett vízfordónak. Ez a világ nagy hatással volt rám. Ők építették a Tisza- és Duna-gátakat; az egyetlen fegyelmezett munkásgárda, amelynek tagjai szívvel- lélekkel a munka rabjai voltak. A szentesiek között volt egy zsidó származású kubikos, büszke lehetne rá a magyar zsidóság.

• *Mielőtt építészeti szakmai pályájával foglalkoznánk, mesélje el, mért nevezték Szentest „gyilkos város”-nak?*

1946. március 8. óta viseli ezt a jelzőt, amikor a kórházi ágyon brutálisan meggyilkolták a város rendőrkapitányát, Lakos Józsefet. Neki köszönhette a város, hogy fegyelem és rend volt, de – mint a város azelőtti nyomozója – mindenkiről mindent tudott és ez sokaknak nem tetszett. A hatalomra jutott csöcseléknek útjában állt. Szeretném végre befejezni az emléktornyot, amit még az öccsével, Lakos Géza stukapilótával terveztünk el, de eddig sokan akadályozták.

A „gyilkos város” tovább kísért, hiszen a Lechner Ödön által tervezett Petőfi Szálloda felújítása azért torpant meg, mert a földdel feltöltött színpad alatt nyolc csontvázat találtak. Kíváncsian várom, lesz-e a nyomozásnak eredménye?

• *Sorsszerűnek találom, hogy éppen 1956-ban került fel a Műegyetemre.*

Ezért kapcsolódhattam be az október 22-től kezdődő élmény-rendszerbe: ott voltam a Bem téren, de a fegyveres harcokban nem vettem részt – talán ennek köszönhetem, hogy később segíteni tudtam az 56-osokat.

Egy érdekes – a korra jellemző – emlékemet szeretném felidézni: a Bercsényi Kollégiumban laktam és rendszeresen hazajártam a szüleimhez. Az egyik évfolyamtársammal, Novák Istvánnal, éppen Szentestre utaztunk, s a kupéban ült egy idős nő. Fiatalokra jellemző módon szenvedélyesen kritizáltuk az egyetemi visszásságokat és persze politizáltunk is. Mielőtt leszálltunk volna a vonatról, utitársunk nekünk esett, lefaszított minket, közölte, hogy ő a Marosán titkárságon dolgozik és feljelent minket. Nem sokkal később, épp az egyetemi előadóteremben ültünk előadáson, amikor „küldöttség” nyitott be az ajtón és minden magyarázat nélkül bekiabáltak: „Csete és Novák jöjjenek ki!” Így indult el a vizsgálat ellenünk a Marosán titkárságról, ami nem kecsgetett túl sok jóval. A kihallgatásokon „tettük magunkat” és persze mindent letagadtunk. Sikerült elhitetnünk, hogy az idős nő félreértett minket, hiszen mi csak azokról a diáktársainkról beszéltünk csúnyán, akiket nem szerettünk. Marosán a következőket mondta: „Maguknak nem az a dolguk, hogy gondolkodjanak, hanem tanuljanak!”

• *Ha már a régi 56-osok szöbe kerültek, maradjunk még ennél a témánál. Emlékszem, mennyit harcolt azért, hogy a Corvin mozi előtt felállítsák a „Pesti srác” szobrát – talán nem túlzok, amikor azt mondom, hogy azonnal megszerettük.*

Nagyon jó barátságba kerültem Pongrácz Gergellyel és Ödönnel, és általuk megismerhettem a híres Corvin-közeletet. Pongrácz Ödön képezte ki a fiatalokat a benzinalackos harcmodorra: a lakások fűdőkádjai tele voltak benzinnel, ott töltötték meg az üvegeket és dobták rá a szovjet páncélosokra. Ezekre a vakmerő gyerekekre emlékeztem a szobor. Egyébként a páncélosok réme Mesz János, a „falábú Jancsi” volt, akinek a képe a mártélyi rajzasztalom fölött van. Még 1956 őszén találkoztam vele az Üllői út és Körút sarkán. A Corvin köz bejárata mellett – csövével kifelé a Ferenc körútra – volt egy ágyú, amit ő kezelte és mindig biztosra ment. Hare közben halt hősi halált.

Attól kezdve, hogy Pongrácz Gergely Kiskunmajsára költözött, építészeti tanácsokkal segítettem. Először egy 56-os múzeumot épített föl a régi tanyasi iskolából, azután a kápolnát, amit én terveztem. Külseje olyan, mintha lövések érték volna. Az égre nyúló toronynak a forradalom dicsőséges napjait, a csonkának pedig a leverett szabadságharcot kell emlékeztetnünkbe idéznie. A kis kápolnát közadakozásból építettük és azért terveztem, mert a forradalom véres leverése ellenére 1956-ban 12 napig szabad voltam! Harmadik pilléreként épül az ifjúsági tábor, bejárati székelykapuját erdélyiek faragták. Pongrácz Ödön mesélte el testvére halála után, hogy Gergely azt mondta neki velem kapcsolatban: „Gyuri az én egyetlen támaszom”.

• *Olvastam az egyik Csete-cikkben, hogy minden egyes templomának az orfűi „Forrásház” az alapja.*

Igen, ezt most is vallom – 2005-ben műemlékké nyilvánították. Büszke vagyok arra, hogy a költő Nagy László – aki a paksi „tulipános” házak körüli vitában is kiállt mellettem – a Forrásházzal kapcsolatban izgalmas megállapítást tett. Véleménye szerint a felülről beáradó fény által kapcsolatot hoz létre az ég és a föld között.

• *Tervei között szerepel egy úgynevezett Orgonakatedrális felépítése Erdőkeresen. Meséljen erről!*

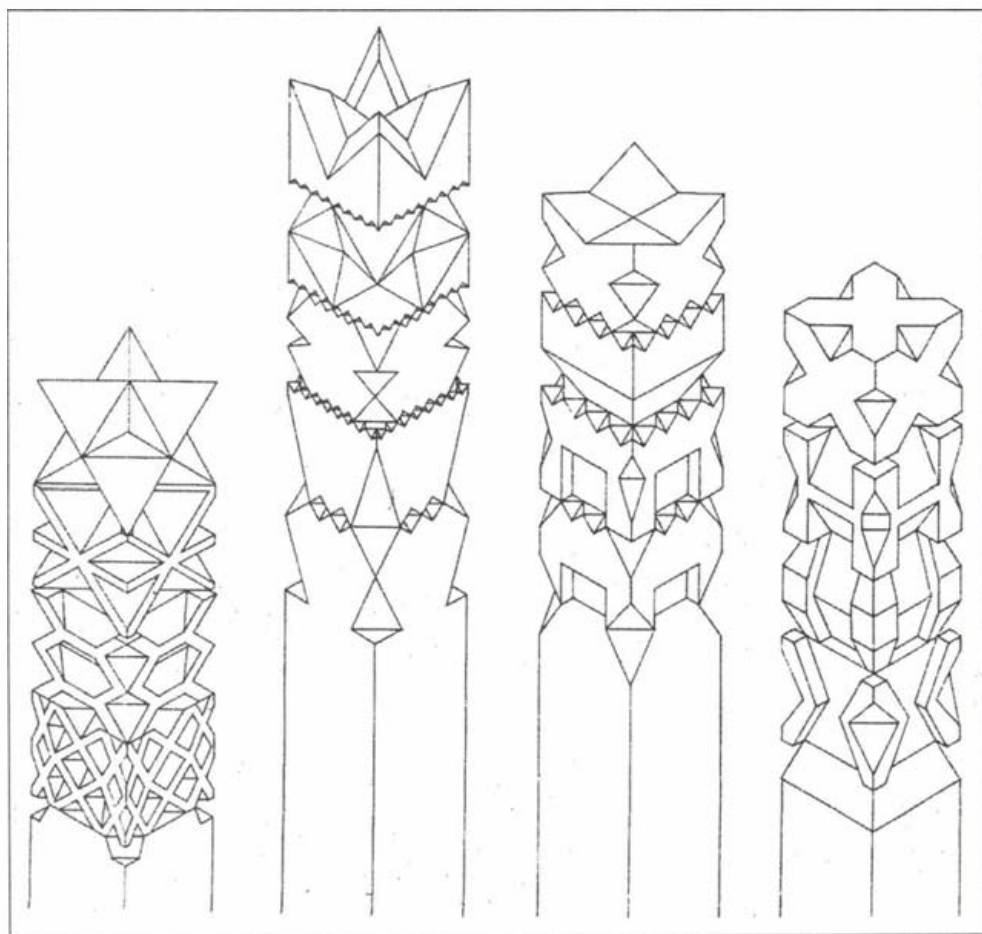
Nagy hatással volt rám annak idején Helsinkiben a Sibelius emlékmű, amely hatalmas orgonasípköböl épült. Természetesen nem ezt akarom lemásolni, de ihletően hatott rám. Nagy, ökumenikus templom lesz, a magyar művészek katedrálisa. Erdőkeresen Kopecky Lajos az alpolgármester, akinek az édesapja orgonaművész és népszerű tanár volt, emiatt is megvan ehhez az akarata.

• *Többször beszélgettünk Lechner Ödönről és Kós Károlyról, mert Önnek építészként jelentettek sokat, nekem pedig azért, mert példaképeknek tekintem különösen Kós Károlyt, aki Trianon után sikeres fiatal építészként Budapestről visszatért Kolozsvárra, hogy segítse földijeit!*

Mindkettőjük munkássága jellegzetesen magyar gyökerű, ornamentikájában is kifejezetten magyar volt. Lechnerről saját magam bűvárkódtam, az egyetemen nem tanultunk róla. Aki nyitott szemmel jár a magyar területeken, ráismerhet a magyar szecesszióra akár a budapesti Iparművészeti Múzeum, akár a kecskeméti Cifra palota, vagy éppen a marosvásárhelyi Kultúrpalota, a szabadkai Városháza gyönyörű épületeit látva. Én voltam az egyetlen, aki filmet is forgattam Lechner Ödönről, amit az MTV többször is bemutatott.

Kós Károlyt – hála Istennek – személyesen is megismerhettem és haláláig látogattam. Amikor tanítottam az egyetemen, az egyik hallgatómról, Jankovics Tiborról kiderült, hogy kolozsvári rokon kapcsolatán keresztül megismerkedhetett az akkor már idős Kós Károssal és rendszeresen meglátogatta. 1975-ben én is társultam hozzá és attól kezdve minden évben megismételtem ezt a látogatást, ami mindig nagy élményt jelentett számomra. Az utolsó polihisztorok egyik volt és emberi magatartása fákllya az utódok számára. Minden beszélgetésünkről hangfelvételt készítettünk, ezt átadtam Csontos Jánosnak, a Magyar Nemzet újságírójának, aki ennek alapján filmet készített Kós Károlyról.

• *Gondolt arra, hogy írásban is megfogalmazza építészeti hitvallását és megörökítse építészeti munkásságát?*

Apácai kopjafák

Orfű: Forrásház

Igen. A könyvem címlapja már elkészült, a fotókat és a rajzokat összegyűjtöttem, de az írás nehezen megy – ha lenne egy diktafonom, gyorsabban haladnék. Tudom, hogy fontos lenne írásban is megvalósítani magyar elkötelezettségemet, hiszen mindent a magyar nemzettől kaptam, örülök, ha egy töredékét vissza tudnám adni.

Az 1970-es években fedeztem fel a kopjafák gazdag kifejezési eszközeit – egy arasznyi eleméből templomot lehet építeni. Kockákból indul ki az egész, a legfelső elem mindig égi kapcsolatra utal. A reformációval terjedtek el a kopjafás sírjelek, amelyek tanulsággal szolgálnak az építészek számára: minden egyes elemük tartalmaz valami információt. Ezt bizonyítja például, hogy a román Brâncuși (Picasso kortársa) 30 méter magas, óriási kopjafa oszlopa. Az én Forrásházam is egyetlen nagy kopjafához hasonlít. Érdekes megfigyelni a gyermekeket, akik az udvaron tordelik a gallyakat és készítik a hajlítást, vagyis az őstudás birtokában vannak. Ugyanígy a Mártély és Szentes környéki földiasátrak is az őstudás emlékei, csak a sumérok nádból készítették az ivszerkezeteket. A Tigris és az Eufrátesz területén kiépült Sumer Birodalom óta létezik ez az őstudás, én is innen merítettem. Féltem kincsem az a kép, amely egy sumér pecséthengeren látható hajlékot ábrázol.

Betyárok, rablók Északkelet-Magyarországon

Pesty Frigyes helynévtára alapján

Pesty Frigyes, a Magyar Tudományos Akadémia tagja 1864-ben országos földrajzinév-gyűjtő mozgalmat indított: „összegyűjteni a haza helyneveit”. Ebben hivatalos segítséget is kapott a budai Helytörténeti Intézetől.

Nem elégedett meg a földrajzi leirással, a nevek közlésével, hanem arra is választ várt, hogy egy-egy elnevezéshez milyen hagyományok fűződnek. Részletes kérdőívet és utasítást bocsátott a lejegyzők rendelkezésére. És az már más kérdés, hogy ki mennyit használt fel belőle, illetve mit tartott fontosnak közölni. Ezen a területen: Máramaros, Közép-Szolnok, Szabolcs, Szatmár megyék és Kővár vidéke (Ugozsából és Ungból nincs adat) az esetek többségében magyarul írták a szöveget.

Szabolcsban két betyárt említenek: Pusztabánháza (ma: Fülöp része Hajdú-Bihar megyében): „Zöld Martzi egykor köznemes rabló – Bandájával ittalálta biztos lakássát, szigetett, hol tanyája volt gázolhatatlan mocsár vette körül, most kivan száradva. Mais Zöld Martzi szigetnek hívják.” Zöld Marci Petőfi Sándort is megihlette, hiszen 1847-ben verset írt róla, többek között ezt: Marcinak Hortobágy volt rendez tanyája, / Hortobágy, a puszták óriás királya”.